

Balkan Savaşları ve Balkanların Meclis Celse Zabıtlarında Tâbi Tutulduğu Mütalâa ve Değerlendirmeler (1920-1938)

Yaşar ÖZÜÇETİN*
Eda KUP**

Özet

XIX. ve XX. yüzyıl ile birlikte hedefleri çeşitlilik göstermeye başlayan, propaganda ve araçları güçlenen “Şark Meselesi”, hümanist bir zihniyetle hareket edildiği söylenen, emperyalist yönünün gizli tutulduğu, bir plan ve politika içerisinde yerini almıştır. Adı geçen plan ve politikaya paralel, kendisini belli eden uluslaşma süreci, XIX. ve XX. yüzyıl boyunca Balkanları etkisi altında tutmuş, bu süreç Balkan savaşları ile birbirlerine karşıt olma ve parçalara ayrılma şeklinde billurlaşmış, I. Dünya Savaşı sonrası ise yeni bir dönem ve yapı ortaya çıkmıştır.

Yeni Türk Devletinin kuruluşunun bir safhasını oluşturan, maruz kalınan varlık mücadelesinde de Batılı devletlerin tatbik ettikleri siyasî politikalar devamlılık göstermiştir.

Başlatılan haksız işgaller ve bu işgaller karşısında Mustafa Kemal Paşa'nın ön ayak olduğu direnmenin ve meşrulaşma çabalarının bir neticesi olarak 23 Nisan 1920 Cuma günü, “Makamı muallâyî hilâfet ve saltanatı ve memaliki mahrusai şahaneyi yed-i ecanipden tahlis ve taarruzatı defî maksadına matuf olarak teşekkül eden...”, ülkenin belirleyici en üst organı Büyük Millet Meclisi toplanmıştır.

Zabıt Ceridelerinin, Meclis faaliyetlerinin yürütülmesi sırasındaki bütün konuşma ve davranışları ihtiva etmesi, zamanın politik şartları hakkında bilgiler vermesi nedeniyle önemli olup;

“...Artık Balkanlarda hava değişmiş ve asırlar ve asırlarca devam eden bin bir türlü tecrübelerin ve çekilen ızdırapların husule getirdiği bir anlayışla Balkan menfaat birliği ve kardeşlik duyguları belirmeğe başlamıştır”. “Eskiden Balkanlar Balkanlılarıdır denilirdi. Bu düsturu artık bütün Balkanlar bütün Balkanlılarıdır şekline koyan tekâmül dostlarımızın da bahsettiği ideallere aynı sadakatle merbut oluşundan ileri geldi” denilmiş, akdedilen dostluk, tarafsızlık, uzlaşma ve hakem muahedelerinin, daha sonra “samimî anlaşmalar misâkı” na dönüşerek, kara hudutlarının Balkanlarda her türlü tecavüzdten korunan bir kefaleti ihtiva ettiği belirtilmiştir.

Meclis'te, geçmiş de tahlil edilerek mevcut duruma ve istikbale yön verilmiş, bu temelde tahlili ve kendisine yüklenen algı ile sonraki süreçte hatırlanacak olan Balkan savaşları ve parafe edilen Balkan Paktı bağlamında belirli mütalâa ve değerlendirmelere tâbi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Büyük Millet Meclisi, Meclis Celse Zabıtları, Balkan Savaşları, Balkan Paktı.

* Doç. Dr. Ahi Evran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Kırşehir (yo zucetin@ahievran.edu.tr - ozucetiny@gmail.com)

** Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırşehir (edakup@gmail.com)

Comments and Evaluations Made on Balkan Wars and Balkans in Session Minutes of the Assembly (1920-1938)

Abstract

“Eastern Question”, aims of which began to vary and propaganda and tools of which got stronger as of XIX and XX centuries and which was said to be a movement with a humanistic approach and imperialist aspect of which was kept hidden, took its place within a plan and policy. Nationalization process, which began to appear parallel to the said plan and policy, affected Balkans during XIX. and XX. Centuries; and with Balkan Wars, this process got clear in the way of fighting against and separating into parts; and after World War I, a new period and structure was formed.

Policies applied by the Western states also went on in the war of existence that was need to be fight, constituting a phase of the foundation of the New Turkish State.

As a result of the unjust occupations and resistance and legitimization efforts made against them leaded by Mustafa Kemal Pasha, on 23 April 1920, Friday, the highest decisive authority of the country was assembled which was Grand National Assembly, "being constituted for purposes of saving the uncertain authority of caliphate and sultanate from foreign forces and repulsing the aggressions.”

Inclusion of all speeches and behaviors made during the assembly activities in the Minutes Gazettes is important as they give information about political conditions of the time; it was stated that “... Now the weather changed in the Balkans, and with an understanding that was brought with so many types of experiences and pains suffered through centuries, Balkan unity of interest and sense of brotherhood began to appear.” “In the past, one used to say that Balkans belonged to Balkans’ people. Now, thanks to our friends' same loyalty to the ideals they mention, it turned to, all Balkans belong to all Balkans’ people” and it was indicated that friendship, neutrality, conciliation and arbitration agreements made, turning into “sincere agreements convention”, made land borders in Balkans a protected area against any invasion.

In the Assembly, present and future was determined by analyzing the past also; on this basis, Balkan Wars, which would be remembered in the next processes with the analyses made and perceptions loaded on them, were subject to certain comments and evaluations in context of Balkan Pact and the Balkan Wars.

Keywords: Grand National Assembly of Turkey, Assembly Session Minutes, Balkan Wars, Balkan Pact.

1.Giriş

Sanayileşme, kapitalizm ve iktisadî-siyasî emperyalizm, XIX. asırda geleneğe bağlı toplumları esaslı bir değişmeye zorlarken, Osmanlı İmparatorluğunda milliyetçilik hariçten propaganda ve siyasî amaçla Hıristiyan unsurlar arasında görülmeye başlanmış, hürriyet fikriyle desteklenen milliyetçiliğin yayılması ayaklanmalara yol açıp devletin bütünlüğünü tehdit eder bir durum almıştı (Sarınay, 1994:42; Yalçın, 2003:5,6; Ercan:39-40; Kodaman,1983:162). 1816 yılında Sırbistan imtiyazlı bir prenslik haline gelmiş, Yugoslavya denilen toprakların büyük bir kısmı elden çıkmıştı.

Yunanlılar da Sırp'ların izlediği yolu takip etmişlerdi. Rusya ile birlikte İngiltere'nin de Yunan ayaklanmasına karışması daha sonra Fransa'nın da bu ülkelere dâhil olması ve bu üç devletin hazırladıkları bir protokol ile Türkiye'den Yunanistan'ın bağımsızlığını tanımalarını istemeleri söz konusu olmuştu. Rusların Edirne, Kars ve Erzurum civarını ele geçirmeleri neticesi Osmanlı Devleti barış istemek zorunda kalmıştı. 14 Eylül 1829'da yapılan Edirne Antlaşmasıyla Yunanistan'ın bağımsızlığı, Romanya ve Yugoslavya'nın da yeni hak ve ayrıcalıkları tanınmıştı. Osmanlı İmparatorluğunun bu durumunu fırsat bilen Fransızlar, 1830'da Cezayir'i işgal etmişlerdi. Romenler Paris Kongresi sonrası millî birliklerini tamamlayarak Avrupa büyük devletlerinin de yardımıyla "Romanya" adı altında egemen bir devlet kurmayı başarmışlardı.

Ruslar, Balkanlardaki Ortodoksları, Osmanlı İmparatorluğuna karşı tahrik etmeye kalkışmışlar, Avusturya asileri korumuş, bu durum Balkanların batı ucunun elden çıkmasını kolaylaştırmıştı.

Osmanlı yönetimi içerisinde Fener patrikhanesine bağlı bulunan Bulgarlar, Fener Patrikhanesinin, kendilerini Rumlaştırılmaya çalışmasından rahatsızlık hissetmişler, Ortodoks Rum Patrikhanesinden ayrılıp bağımsız bir kilise kurmuşlardı. 1867 ve 1876'da Bulgar ayaklanmaları çıkmış, Osmanlı İmparatorluğu Bulgarlara bir takım ayrıcalıklar tanımıştı. Bu durum, daha sonra Osmanlı hâkimiyetinde olmak üzere bir Bulgar Prensiğinin kurulmasına yol açmıştı.

1908'de II. Meşrutiyetin ilânı ile birlikte Bulgaristan bağımsızlığını elde etmiş, Bosna-Hersek Avusturya tarafından istila edilmiş, bu durumdan istifade etmek isteyen İtalya ise Libya ile On iki Adayı işgal etmişti (Ünal, 1958:197-213). İmparatorluk, Trablus ve Bingazi savaşlarıyla uğraşırken Arnavutluk'ta da içler acısı bir durum ortaya çıkmıştı.

Balkan devletlerinin Osmanlı İmparatorluğuna karşı başlattığı savaş ile Türkiye'nin yalnız Balkanlardaki toprakları talan edilmemiş aynı zamanda Afrika'da kalan son toprak parçaları da Avrupa devletleri tarafından istila edilerek sömürge haline getirilmişti. Bulgarlar tarafından Edirne'nin işgali ve Türklerin Midye-Enez hattının doğusuna çekilmeleri neticesi Balkan devletleri istila ettikleri toprakları paylaşamamışlar ve birbirlerine karşı ittifaklar yapmışlardı. Sonunda aralarında savaşın başlamasından faydalanan, Osmanlı İmparatorluğu, 20 Temmuz 1913 tarihinde Edirne'yi kurtarmıştı. Yeni bir anlaşma ile sınır Meriç ırmağının 30 kilometre batısına geçmişti (Kocaoğlu, 1995:39-40). Balkan savaşları sona erdiği zaman Osmanlı İmparatorluğu da âdeta bitmiş bir durumda olup; Meriç ve Edirne doğusunda kalan bütün Balkanlar elden çıkmış, bütün Kuzey Afrika istila edilmiş, Batı Azerbaycan ve Doğu Anadolu'da Ruslar yerleşmişler, sınırları içerisinde hemen hemen Türkiye, Suriye ve Irak kalmıştı.

Siyasî amaçları doğrultusunda Osmanlı Devletinin varlığının kendi lehlerine olacağını düşünen Batılı güçlü devletlerden İngiltere, Fransa ve Rusya, I. Dünya Savaşı öncesi "Hasta Adam" olarak niteledikleri Osmanlı Devletinin ortadan kaldırılması gerektiğine inanarak, hisselerini bir an evvel alabilmek için var güçleriyle ortaya çıkmışlardı (Özüçetin, 2005:1).

I. Dünya Savaşı neticesi imza edilen 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi, Osmanlı Devletinin idam fermanı olmuş ve Mütarekenin uygulanması ile ülkenin canı yanmış, Türk milletine kendi imkânlarıyla direnmekten başka çare bırakmamıştı (İnönü, 1985:164).

Anadolu halkı tarafından İstanbul Hükümeti ve Sarayın, İtilaf devletlerinin tutumuna karşılık, ülkesini ve namusunu muhafaza etmek amacıyla ülkenin muhtelif yerlerinde çeşitli adlar altında askerî ve silahlı direniş teşkilâtları oluşturulmuştu (Tevetoğlu, 1991:Önsöz IX). Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkmasıyla Müdafı Hukuk cemiyetleri ve kongrelerle Anadolu halkının teşkilâtlandırılması mümkün hâle gelmişti(Çoker, 1994:4).

Meclis-i Mebusan'ın 17 Şubat'ta Misâk-ı Millî'yi onaylaması (Küçük, 2005:78), meşrutiyetçi ve barışçıl bir talep olarak dikkati çekmiş (Akın, 2008:44) ancak, 16 Mart 1920'de İstanbul'un İngilizler tarafından resmen işgal edilmesi ile bütün kurumlar ele geçirilmişti.

Heyet-i Temsiliye tarafından fiilî bir hükümet olarak millî irade ele alınmış (Bıyıklıoğlu, 1960:643) millî ve mahallî kongrelerde alınan kararları titizlikle yerine getirilip, "Geçici Hükümet" görevi ifâ edilmiş ve 19 Mart 1920 tarihli "İntihâbât Tebliği"nin yayınlanmasıyla yeni Türk Devletinin kuruluşuna giden hukukî yol açılmıştır (Turan,1992:122; Ergil, 1981:193)¹.

TBMM Zabıt Cerideleri, Meclis faaliyetlerinin yürütülmesi sırasındaki bütün konuşma ve davranışları ihtiva etmesi, zamanın politik şartları hakkında bilgiler vermesi nedeniyle önemli olup bu zabıtlarda Balkan savaşları ve Balkanların tâbi tutulduğu mütalâa ve değerlendirmeler de dikkati çeken bir özelliğe sahip olmuştur.

Balkan Savaşı ile Osmanlı Devletinin Rumeli'deki topraklarının büyük bir kısmı elden çıkmış, Osmanlı Devletinin Balkanları terki, diğer Balkan devletlerini meydana getiren sınırlar içerisinde önemli miktarda Türk nüfusun kalmasının sebebi olmuş, Balkanların siyasî, iktisadî, sosyal ve kültürel dengesini etkilemişti.

2. Balkanlardan Kalan İzlenim

9 Temmuz 1337 (1921) Cumartesi günü, Yunan Mezalimi Hakkında Açılan Müzakere ve Hariciye Vekili Yusuf Kemal Beyin Beyanâtı münasebetiyle söz alan İhsan Bey (Cebelibereket) tarafından Balkan savaşları ile Millî Mücadele içerisinde geçen Yunan zulüm ve kıyımı özdeşleştirilerek; "...Âlemi medeniyet dediğiniz Avrupa'nın Türk ve İslâm muhit ve ırkı üzerinde yaptığı mezalimin bu heyet Balkan Harbinden beri şahididir"diyerek, Balkan Savaşı, yapılan mezalimin bir tanığı olarak görülmüş; "O zamandan itibaren de gerek bugünkü hükümetimiz gerek ondan evvelki hükümetler daima im siyaseti takip etmişlerdir. Ve protesto ile vakit geçirilmiştir. Türkiye'de tüter bir ocak ve gezinir bir malûl Türk kalmayınca kadar bu vahşilerden vahşet mi bekleyeceğiz? Mahvımız için zulümde devam edenlere karşı; yakıp yıkmakta hattı hareketlerini tağyir etmeyenlere karşı yine mi protesto ile vakit geçireceğiz? Ne yapacağız..." (TBMM Zabıt Ceridesi, (1958). D. I, C. 11:207) denilerek, bir arayışa girilmesi ve mutlaka protesto haricinde yapılması gerekenin olacağı beyan edilmekte idi.

29.06.1931 tarihinde Hükümetin İktisadî ve Malî Vaziyet ve Ona Karşı Alınan Tedbirler Hakkında Beyanâtı ile ilgili Turgut (Manisa) Bey tarafından; "Balkanlarda başlayan umumî harp ateşi Avrupa medeniyetini emperyalizm ve kapitalizm esasına istinat eden Avrupa iktisadiyatını yıkmak için birinci hamlesini...yapmıştır" (TBMM Zabıt Ceridesi, D. IV, Cilt 4 İçtima 1, Celse 1:53) denilerek, Balkanların farklı alanlarda ortaya çıkan savaşların başladığı yerlerden ilki olduğu üzerinde durulmakta, sanki bir süre sonra tanık olunacak gelişmelere atıfta bulunurcasına arzu edilen barışın da ilk sahası olması dile getirilmekte idi.

¹ Meclisin adı başlangıçta Millet Meclisi iken, İstanbul Meclisi üyelerine ek olarak seçilen temsilciler nedeniyle genişletilmiş meclis anlamında "Büyük Millet Meclisi" adı benimsendi. 1921'de de "Türkiye" sözcüğü ilave edilerek "Türkiye Büyük Millet Meclisi" adı resmileştirildi.

3. Balkan Ülkeleri ile Olan İlişkilerde Dikkati Çeken Samimiyet ve Dürüstlük

Yeni Türk devleti, Misak-ı Millî ile tespit edilen topraklara tam mânasıyla sahip olmadığı halde, Birinci Dünya Savaşından yenik çıkan ya da savaşın neticelerinden tatmin olmayan devletler gibi revizyonist blokta yer almamış, Balkanlar'da komşularıyla ikili antlaşmalar yapmıştı. Arnavutluk ile 15 Aralık 1923'de imzalan "Dostluk Antlaşması"; Bulgaristan'la 18 Ekim 1925'de imzalanan "Dostluk Antlaşması" ve Yugoslavya ile 28 Ekim 1925'de Ankara'da imzalanan "Barış ve Dostluk Antlaşması", Türkiye'nin Balkan devletleri ile münasebetlerinin düzelmesini sağlamıştı.

11.04.1927 tarihinde "Muvazenei Umumiye Kanunu Lâyihası ve Muvazenei Maliye Encümeni Mazbatası hakkında yapılan müzakerenin ilk celsesinde Hariciye Vekâleti Bütçesi hakkında yapılan müzakereler doğrultusunda Hariciye Vekili Tevfik Rüştü (İzmir) Bey; "Haricî politikada takip ettiğimiz yolun evvel emirde huzur ve emniyetimizi istihdaf eden ve beynelmilel münasebatta ihtilâfattan asla istifade etmeyerek bilakis milletler abasında hüsnü münasebatta menfaat bulan müstakimane mahiyetti nazarı dikkati celbetmiye lâyıktır" diyerek, bu hareket tarzının açık muahede ve anlaşmalarla tatbik edilmesi ve bu tatbikin bahsi geçen diğer Balkan ülkelerinden de beklenmesi, değişmeyen bu siyasetin genel olarak ilişkilerde, dostlukların kıymeti ve kuvvetinin müzakerelerin arzu edilir ve açık oluşunda kendisini belli edeceğine olan inanç ifade edilmişti. "Bilhassa yakınımızda güzeran olan ahval ve hadisatı ve bize karşı beslenen her türlü efkâr ve hissiyatı hususî bir teyakkuzla takip etmekte olduğumuza şüphe yoktur" sözleri ile de içinde bulunulan heyecan ortaya konulmuştu (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 31, İçtima 50:69-70).

Faik (Tekirdağ) Bey'in Balkanlarda cereyan eden muhtelif siyâsî tertibat ve ittifaklara yönelik bilgilendirilmeleri gerektiğine ilişkin talepleri neticesi Tevfik Rüştü (İzmir) Bey tarafından; "...Balkan devletleriyle ve bunlardan her biri ile aramızdaki münasebat seyri ta'bîdedir, onlarla da aramızda esaslı bir ihtilâfın vücuduna vakıf bulunmuyoruz" (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 31, İçtima 50:70) denilerek, Balkan devletlerinin her biri ile ayrı ayrı iyi ve samimi münasebetlere azamî ölçüde taraftar olunduğu dile getirmişti.

4. Gelecek için Başlangıç Olarak Görülen Bir Pakt

Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin başka bir önemli adımı da, 14 Eylül 1933'de Ankara'da imzalanan "Türkiye ile Yunanistan Arasında Samimî Anlaşma Misakı Yasası", ya da "Samimi Anlaşma Belgesi" ile atılmıştı (Düstur, 3.Tertip, Cilt 15:195). Sonunda Şubat 1934'te Balkan devletleri Belgrat'ta toplanmış ve bir pakt oluşturulması konusunda görüş birliğine varılmış; Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında Balkan Paktı, 9 Şubat 1934 tarihinde Atina'da imzalanmıştı (Düstur, 3.Tertip, Cilt 15:185-186).

Balkan Antantı, tarafların Balkanlardaki sınırlarını bölgedeki revizyonist devletlere karşı korumak için alınmış bir tedbir olduğu gibi, Balkanlarda barışın kuvvetlendirilmesi için de yardım öngörülmüştü. Antant, sınırlarını karşılıklı olarak garanti ve tarafların birbirlerine danışmadan herhangi bir Balkan devletiyle beraber siyâsî harekette bulunmamayı veya siyâsî antlaşma yapmamayı şarta bağlamıştı (Gönlübol, 1982:108).

Pakt, Avrupa'nın merkezinde ve güney doğusunda önemli ve ciddi bir anlaşma olarak görülmüş, Balkan devletlerinin barışın kuvvetli savunucuları oldukları ve Türk Dışişleri Bakanının Projesinin bunu açıkça ortaya koyduğu, bu projenin "gürbüz bir çocuk" / "anfan figüre" gibi kuvvetli olduğu dile getirilmiş, anlaşmaların silahsızlanma konferansının amacı çerçevesinde olması dikkati çeken bir durum olarak nitelendirilmişti (BCA, 490. 01. 24. 120. 2.).

Hariciye Vekili Dr. Tevfik Rüştü Aras (İzmir) Bey tarafından Türk-Yunan Dostluk, Bitaraflık, Uzlaşma ve Hakem Muahedenamesi İle Samimî Anlaşma Misakına Munzam Muahedenamenin Tasdiki Hakkında Kanun Lâyihası ve Hariciye ve Millî Müdafaa Encümenleri Mazbataları, daha evvel yapılan ve geçerli bulunan muahedelerin bir ilavesi ve iki komşu memlekette sürekli bilinç ve istekle gelişen beraberlik eğilimlerinin tescili ve tabii bir neticesi olarak değerlendirilip; "...Artık Balkanlarda hava değişmiş ve asırlar ve asırlarca devam eden bin bir türlü tecrübelerin ve çekilen ızdırapların husule getirdiği bir anlayışla Balkan menfaat birliği ve kardeşlik duyguları belirmeğe başlamıştır. Yunan milletinin bir teşebbüsü ile ve bütün Balkanların iştiraki ile vakit vakit ve yer yer toplanmakta olan hususî Balkan konferansları bu yeni doğan temiz ve gürbüz duygulara revaç verdi" (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre V, Cilt 26, , İçtima 3, 72. İnikad, 1.VI.1938, Birinci Celse:5) denilerek, Balkan Yarımadasında milletler arasında devamı arzu edilen münasebetlerin timsali ve Balkan müttefikleri arasında yaşayan bağlılığın tabii gelişiminin bir örneği olarak görülmüştü (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre V, Cilt 26, , İçtima 3, 72. İnikad, 1.VI.1938, 1. Celse:5).

Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Hükümeti arasında aktedilen dostluk, bitaraflık, uzlaşma ve hakem muahedenamesi ile merbutu bahrî kuvvetlerin tahdidine mütedair protokolün tasdiki hakkında 1/786 numaralı kanun lâyihası ve hariciye ve millî müdafaa encümenleri mazbataları münasebetiyle Hariciye Vekili Tevfik Rüştü (İzmir) Bey; "bu muahedenin Türkiye, Yunanistan için olduğu kadar Balkanlar ve Akdeniz ve hatta bütün Avrupa için hususî bir ehemmiyeti vardır. Bir de dostluk muahedenamesine merbut olduğunu arz ettiğim deniz kuvvetleri hususunda ...ki anlaşma protokolü itibar ile de ayrı bir hususiyeti vardır. Öteden beri daima çoğalan bir gayretle takip ettiğimiz sulh ve karşılıklı dostluk yapmak isteyenlerle dostluk ve herkesle iyi geçinme siyasetimizin yeni ve kuvvetli bir eseri olan bu muahedenin bir hususiyeti de şudur ki senelerden ve senelerden beri münasebatımız birçok anlaşamamazlıklarla ve zaman zaman hafif veya ağır itilâflarla geçen bir devletle geçmişteki maceraları her iki taraf Hükümetinin eski şekli gibi arkamıza atarak ve artık millî hükümetlerini yapmış olan iki komşu devletin bu günkü ve istikbale ait hakikî menfaatlerinden ilham alarak ve birbirimize samimî dostluk elini uzatarak yapılmış olmasıdır" sözleriyle, bu muahedenin Lozan'da başlayan ve her iki tarafça da kabul edilen siyasetin neticesi ve iki komşu ülke arasında açılan yeni devrin, çok şey vadeden bir öncesi olduğu ifade edilmekte idi (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, Cilt 25, İçtima 28:35).

06.03.1934 tarihinde Türkiye - Yunanistan Samimî Anlaşma Misakı ile Türkiye - Yugoslavya, Türkiye - Romanya, Türkiye - Macaristan Dostluk ve Ademi Tecavüz Muahedelerinin ve Balkan anlaşma misakının ve Türkiye - Yugoslavya müteakıl mutalebatın tesviyesi itilâfı ile ilgili müzakerede; Hariciye Vekili Tevfik Rüştü (İzmir) Bey tarafından; Türkiye - Yunanistan samimî anlaşma muahedesi ve Türkiye - Yugoslavya, Türkiye - Romanya dostluk muahedeleri, Türkiye - Macaristan dostluk ve bitaraflık muahedeleri ve nihayet Balkan Anlaşma Misakını; "...öteden beri takip ettiğimiz sulh, emniyet ve komşularımızla iyi geçinmek politikasının mesut bir tecellisi ve Balkan tarihinde bahtlı bir inkişaf ve Balkan milletleri arasında bir kardeşlik devrinin açılma vesikası..." olarak değerlendirmekte, bu vesikanın mahiyeti ve onu yapanların zihniyetine hâkim olan maksat itibarı ile de hiç bir devletin aleyhine yönelik olmasına imkânın bulunmadığı belirtilmekte, "Bir tecavüze uğrandığı halde bitaraf kalmak ve milletlerimiz arasında her vakit iyi münasebeti idame etmek muahedesi ile karşılıklı bağlı bulunduğumuz Bulgaristan'la iyi komşulukta devam etmek başlıca emelimizdir. Dostluklarına ve taahhütlerine taassupla vefa göstermek şiarı cihanca malûm olan Türk milletinin Cumhuriyet Hükümeti bu esası her işinde olduğu gibi bu misakın ihzarında da bir an gözü önünden uzak tutmamıştır" denilerek, muahedeler silsilesinin Türkiye'nin Balkanlarda ve Merkezî Avrupa'da barış ve dürüstlük siyasetinin canlı ifadeleri olduğu üzerinde durulmuştu (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre IV, Cilt 20, İçtima 3, 24. İnikat 6. III. 1934 Salı, Birinci Celse:14-15.).

Recep (Kütahya) Bey; “Yurtta sulh, cihanda sulh düsturu” na temas ederek, bu düsturun takibi ve tatbiki ile ilgili her sene yeni bir örneğin verildiğini; “...Bundan evvel Türk hariciyesinin vücuda getirdiği Türkiye - Yunanistan paktının ihtiva ettiği Türkiye'nin yakın garp mntakasında sulhun temin ve teyidi mesaisi bu, esas dörtlü Balkan paktının vücutlanması ile daha geniş bir sahaya intikal etmiş. ...Türkiye için kendi hudutları içerisinde kendi mevcudiyetinin esas temeli olan inkılâbî kuvvetlendirmekle beraber yine kendi mevcudiyetinin esası olan kendi istiklâlini müdafaa vaziyetinde Türkiye harp kılıcını bir taraftan keskin tutmakla bütün kuvvetini sarf ederken, diğer taraftan da hem kendi istiklâlini teyit vasıtasını temin etmiş oluyor, hem de büyük insanîyetin insanî ve refah fikirlerinin manasını bulmak kaydı altında sulh kılıcını harp kılıcı nisbetinde faal ve çalışmaya hazır bulundurmakta...” denilerek, istiklâl ve inkılâp gibi iki büyük mânanın Türkiye'nin içinde ve dışında tahakkukuna çalışıldığı ve kendi mevcudiyetlerinin kuvvetlendirilmesine ve dünyanın her yerinde barışa hizmet ettikleri, sözü edilen bu bahis ile ilgili kendi çalışmalarının diğer barış için çalışan ülkelerin faaliyetlerinden az olmadığı, hatta samimi ve daha fazla olduğu (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre IV, Cilt 20, İçtima 3, 24. İnikat 6. III. 1934 Salı, 1. Celse:16.) ifade edilmişti.

Halil (İzmir) Bey tarafından kendi kuvvetlerinin diğer milletleri silahları altına almak için israf etmeyeceklerini ellerinde medeniyet meşalesi ile yürüyeceklerini, ilerleyeceklerini ve siyasetlerinin elverişsiz ortam olmaksızın yaşayamayacağı ifade edilerek, dile getirilenler şunlar olmuştu;“...siyaset ambisyonsuz yaşamaz, bizim sulh siyasetimiz de sırf plâtonik bir sulh sevgisinden ibaret değil, onun yüksek ve müstesna bir ambisyonu vardır. O nedir? ...Vaziyeti coğrafiye Anadolu'yu büyük ilerleme ve genişleme hareketlerinin en müsait üssül harekesi yapmıştır. Onun için büyük imparatorluklar oradan yayılmış ve büyük medeniyetler kaynağını orada bulmuştur. Buradan yayılan ve ilerleyen son imparatorluk Osmanlı İmparatorluğudur. Asırlarca imparatorluk hayatı yaşadık, asırlarca boğuştuk ve çarpıştık, nihayet bu gün ana yurdumuzda toplanmış bulunuyoruz. Geçen gün bir vesile ile dediğim gibi imparatorluğu batıran avamilden münezzeh ve tam istiklâlimizi haiz olarak ana yurdumuzda toplanmış bulunuyoruz”(TBMM Zabıt Ceridesi, Devre IV, Cilt 20, İçtima 3, 24. İnikat 6. III. 1934 Salı, 1. Celse:16,18,20)².

Nazım Poroy (Tokat) Bey tarafından; “...hukuk müntesibleri herhangi bir mesele hakkında tedvin edilmiş olan bir kanunun tekâmül safhalarını gösteren tadilleri merdiven basamaklarına benzetirler. Bunların her birinde bir derece daha yükselme, bir derece daha yüksekte güzel ve geniş görme vardır” (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre V, Cilt 26, İçtima 3, 72. İnikat, 1.VI.1938, 1. Celse:6-7) denilerek, yapılan muahedeler ile uzun ve samimi münasebetlerin tespit edildiği ifade edilmekte idi.

Ali Muzaffer Köker (Konya) Bey tarafından; “...Altmış milyonluk bir insan kütlesi müşterek menfaatlarını temin etmek hususunda müttefik kalmışlar ve menfaatları her hangi bir tehlikeye maruz kalırsa onu birlikte müdafaya söz vermişlerdir. Hakikaten bu çok mesud bir manzara teşkil eder” (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre V, Cilt 26, İçtima 3, 72. İnikat, 1.VI.1938,

² Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya Krallığı arasında Belgrat'ta 28 inci Teşrin 1933 tarihinde akdedilen Mütakabil Mutalebatın Tesviyesine Müteallik İtilâfin Tasdikına Dair Kanun 6. III. 1934 Salı günü birinci celsede kabul edilmiştir; Balkan Anlaşma Misakı'nın tasdikına dair kanun Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Cumhuriyeti, Yugoslavya ve Romanya Kırallıkları arasında müşterek Balkan hudutlarının hali hazır vaziyetlerinin muhafaza ve masuniyetlerini mütakabilen temin zımında Atina'da 9 Şubat 1934 tarihinde imza edilen Balkan Anlaşma Misakı kabul ve tasdik edilmiştir; Türkiye ile Yunanistan arasında 14 Eylül 1933 tarihinde Ankara'da imzalanan Samimî Anlaşma Misakı kabul ve tasdik edilmiştir; Türkiye ile Romanya arasında Ankara'da 17 Teşrinievvel 1933 tarihinde imzalanan Dostluk, Ademi Tecavüz, Hakem ve Uzlaşma Muahedesi kabul ve tasdik edilmiştir; Türkiye Cumhuriyeti ile Macaristan Krallığı arasında 5 Kânunusani 1929 tarihinde Peşte' de imza edilmiş olan Bitaraflık, Uzlaşma ve Hakem Muahedesi ile buna merbut aynı tarihli protokolün temdidine müteallik olup 22 inci Teşrin 1933 tarihinde Ankara'da imza edilmiş olan protokol kabul ve tasdik edilmiştir; Türkiye ile Yugoslavya arasında 27 inci Teşrin 1933' te imzalanan Dostluk, Ademi Tecavüz, Hakem ve Uzlaşma Muahedesi kabul ve tasdik edilmiştir.

1. Celse:6-7.) şeklinde mevcut bir başarı dile getirilmiş, Mehmet Somer (Kütahya) Bey tarafından; "...Balkan Antantı demek, altmış milyonluk bir kütlenin aynı gaye ve hedef için birleşmiş olması demektir" (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre V, Cilt 26, İçtima 3, Yetmiş ikinci İnikad, 1.VI.1938, birinci Celse:8-9) sözü ile de gerekirse müttefik ordularının Karadeniz'den Adriyatik Denizine kadar sarsılmaz bir cephe oluşturmuş olmaları belirtilmekte idi.

Fazıl Ahmet Aykaç (Elâzığ) Bey tarafından, Türkün şeref ve büyüklüğünün verilen sözü tutmak olduğu, konulan imzanın bir namus damgası olarak addedildiği ifade edilip, bu durum; "...Bu düsturu artık bütün Balkanlar bütün Balkanlılarıdır şekline koyan tekâmül dostlarımızın da bahsettiği ideallere aynı sadakatla merbut oluşundan ileri geldi" (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre V, Cilt 26, İçtima 3, 72. İnikad, 1.VI.1938, 1. Celse:10)³ şeklinde ifade edilmekte idi.

Sonuç

Osmanlı İmparatorluğunun daralması ve Birinci Dünya Savaşı neticesi Balkanların yeniden yapılanması temelinde tarih, jeopolitik, millî menfaat ve insan faktörü gibi başlıca unsurlar Balkanları Türkiye açısından önemli kılmıştır.

Türkiye, Lozan Antlaşmasında belirlenen statükonun korunmasını esas almış bunu, Balkanlarda izlediği politikanın temeli yapmış, Balkan devletleri ile yaptığı iki yanlı antlaşmalarla ilişkilerini düzeltmiş, diğer Balkan ülkeleri Balkan savaşlarından arta kalmış uyuşmazlıklarını halletmek için uğraşmışlar Balkanlar'da işbirliği yapılması için gerekli ortam hazırlanmıştır.

1930'da Yunanistan ile sorunlarını çözmüş olan Türkiye'nin iyi ilişkiler içinde olmadığı Balkan ülkesi kalmamış, Balkanlarda takip edilen karşılıklı güven, saygı ve işbirliği politikası, toprakların sahibi devletlerle ilişkilerinde köklü bir değişiklik meydana getirmiş, o, 1929-1933 yılları arasında Balkan konferanslarının toplanmasında ve 9 Şubat 1934'te Balkan Paktının imzalanmasında etkin bir rol almış ve oynamıştır.

³ Türkiye ile Yunanistan arasında 27 Nisan 1938 tarihinde Atina'da imzalanan 30 Teşrinievvel 1930 tarihli Türk-Yunan Dostluk, Bitaraflık, Uzlaşma ve Hakem Muahedenamesi ile 14 Eylül 1933 tarihli Samimî Anlaşma Misakına Munzam Muahedename kabul ve tasdik edilmiştir.

Kaynakça

- AKIN R., (2008). *TBMM Devleti (1920-1923) Birinci Meclis Döneminde Devlet Erkleri ve İdare*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ARMAOĞLU F., (1984). *20.Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914-1980*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- BCA, 490. 01. 24. 120. 2.
- BIYIKLIOĞLU T., (1960) “Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Hukukî Statüsü ve İhtilâlcî Karakteri”, *Belleten*, C. XXIV, S. 96 (Ekim 1960’dan Ayrı Basım), TTK Basımevi, Ankara.
- ÇOKER F., (1994). *Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem (1919-1923)*, C. I, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara.
- Düstur*, 3.Tertip, Cilt 15.
- ERGİL D., (1981). *Millî Mücadelenin Sosyal Tarihi*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- GÖNLÜBOL M.-C. SAR, (1982). *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)*, (Kollektif Eser), Cilt I, AÜSBF Yayını, 5. Bas., Ankara.
- 2 Sayılı Hıyanet-i Vataniye Kanunu’nun Birinci Maddesi; *TBMM Kavanin Mecmuası*, (1943). D. I, C. I, No: 2, TBMM Matbaası (Üçüncü Basılış), Ankara.
- İNÖNÜ İ., (1985). *Hatıralar*, (Haz. Sabahattin Selek), C. 1, İstanbul.
- KOÇAOĞLU A. Mehmet, (1995). *Uluslararası İlişkiler Işığında Orta Doğu; Parçalanmak İstenen Topraklar ve İstismar Edilen İnsanlar*, Genel Kurmay Basımevi, Ankara.
- KODAMAN B., (1983). *Şark Meselesi Işığında II. Abdulhamid’in Doğu Anadolu Politikası*, İstanbul.
- KÜÇÜK C., (2005) “Millî Mücadele”, *DİA*, C. 30, İstanbul.
- ÖZÜÇETİN Y., (2005) “Çanakkale Zaferinin 90. Yıldönümü”, *Seminer*, Türk Ocakları Kırşehir Şubesi, Kırşehir.
- SARINAY Y., (1994) *Türk Milliyetçiliğinin Tarihî Gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1931*, İstanbul.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, (1958). D. I, C. 11 (23 Haziran 1337 Tarihli Kırk Birinci İçtimadan 3 Ağustos 1337 Tarihli Altmışıncı İçtimaa Kadar), TBMM Matbaası, Ankara.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre II, Cilt 31, İçtima 50.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, D. IV, Cilt 4 İçtima 1, Celse 1, (29.06.1931).
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre IV, Cilt 20, İçtima 3, 74. İnikat 6. III. 1934 Salı, Birinci Celse.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre IV, Cilt 25, İçtima 28.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre V, Cilt 26, , İçtima 3, 72. İnikad, 1.VI.1938, Birinci Celse.
- TEVETOĞLU F., (1991). *Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, TTK Basımevi, Ankara.
- TURAN Ş., (1992). *Türk Devrim Tarihi Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti’ne*, C. 2, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- ÜNAL T., (1958). *Türk Siyasî Tarihi*, Ankara.
- VELDEDEOĞLU H. V., (1990). *İlk Meclis ve Milli Mücadele’de Anadolu*, Çağdaş Yayınları, İstanbul.

YALÇIN E. S., (2003). *Türk İnkılâp Tarihi ve Atatürk İlkeleri*, Siyasal Kitabevi, Ankara.

ERCAN Y., “Osmanlı İmparatorluğu’nun Dağılma Dönemi ve Yıkılışın Nedenleri”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Sayı 307, (39-40).